

6 แนวทางการเพิ่มศักยภาพชาวนาอีสานใต้เพื่อคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน

สุพจน์ บุญวิเศษ¹
สิริพัฒน์ ลาภจิตร²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาความมั่นคงของชาวนาเขตอีสานใต้ในประเทศไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากกรณีศึกษาโดยการลงพื้นที่ภาคสนามและสัมภาษณ์เจาะลึกชาวนา ประชาชน และเจ้าหน้าที่เกษตร ในเขตอีสานใต้ จำนวน 25 คน นำข้อมูลมาวิเคราะห์ค่าความถี่และสังเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิและชาวนา จำนวน 17 คน ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาชาวนาไทยเขตพื้นที่อีสานใต้ พบปัญหาสำคัญดังนี้ ปัญหาปัจจัยการผลิต ได้แก่ ขาดแคลนแหล่งน้ำระบบชลประทาน สภาพดินแห้งแล้ง ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์คุณภาพ ต้นทุนการผลิตสูง ค่าแรงงานแพง ไม่มีที่ดินทำกิน ถือครองที่นาน้อย ปัญหาภายใน ได้แก่ ชาวนายากจนมีหนี้สิน ไม่มีเงินทุน ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพ ชาวนามีอายุมาก สุขภาพไม่แข็งแรง เกษตรกรไม่พึ่งตนเองจ้างแรงงานแทน ขาดความรู้และประสบการณ์ ปัญหาภายนอก ได้แก่ ราคาข้าวไม่แน่นอน การเอารัตเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ขาดตลาดรองรับผลผลิต สารพิษตกค้าง ค่าครองชีพสูง ขาดกลุ่มหรือเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ ภัยแล้ง น้ำท่วม แมลงศัตรูพืชและโรคระบาด และ นโยบายรัฐ ได้แก่ นโยบายรัฐไม่แน่นอน ขาดความต่อเนื่อง นโยบายรัฐโอบอ้อม ขาดการส่งเสริมกำกับติดตาม บุคลากรไม่เพียงพอ และการแทรกแซงทางการเมือง แนวทางการเพิ่มศักยภาพชาวนาอีสานใต้เพื่อคุณภาพชีวิตที่มั่นคง ควรดำเนินการดังนี้การจัดการความรู้ (ดิน น้ำ จัดสรรพื้นที่เพาะปลูก คัดเลือกชนิดพืชปลูกและเลี้ยงสัตว์) พัฒนาพลังร่วมของประชาชนและท้องถิ่น รวมกลุ่มการผลิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำเอกลักษณ์วิถีดั้งเดิมมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ส่งเสริมอาชีพที่ต้องอนุรักษ์ การพัฒนาพันธุ์ข้าว ตลาดการเกษตร และการออมและการจัดการทุน

คำสำคัญ: ศักยภาพ ชาวนา อีสานใต้ของประเทศไทย คุณภาพชีวิต

¹รองศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ที่อยู่: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20000

Email: siripat_3134@hotmail.com

²สำนักงานบริหารบัณฑิตศึกษา

ที่อยู่: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34190 โทรศัพท์ 085-4195989

Email: siripat_3134@hotmail.com

Guidelines for the Enhancement of Farmers' Potential of Sustainable Quality of Life

Supoj Boonwises¹
Siriphat Lapchit²

Abstract

The main objectives of this research were to outline problems faced by rice farmers in lower northeastern Thailand as well as guidelines for enhancing their potential of sustainable quality of life.. This qualitative research was based on information from field trips and interviews of 25 farmers, local intelligent people and agricultural officers. The final information acquired was then tended to 17 scholars for consideration and comments. It was revealed that farmers in lower northeastern Thailand encountered 5 important problems as follows: Production factors, internal problems, external problems, natural factors and public policy. In order to enhance the farmers' potential for a sustainable quality of life, the following are proposed: Farm knowledge enhancement (soil, water, cultivated area management, seed selection, and animal husbandry); cooperation among scholars and villagers; establishment of a cooperative in line with Sufficiency Economy Philosophy; application of traditional life style to create values; preservation of farming as an occupation; research and development of rice varieties; agricultural Thai rice marketing; and savings and capital management.

Key words: Potential, farmers, Lower Northeastern Thailand, quality of life

¹Assoc. Prof., Political Science, and Law Burapha University

Address: Chonburee Province 20000

Email: siripat_3134@hotmail.com

²Office of Graduate Studies, Ubon Ratchathani University,

Address: Ubon Ratchathani Province 34190 Tel. 085-4195989

Email: siripat_3134@hotmail.com

บทนำ

ชาวนาไทยมีจำนวน 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ และประมาณ 2 ใน 3 ของจำนวนผู้ประกอบการเกษตร การทำนาจึงเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ เป็นแหล่งรองรับแรงงานที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ โดยพื้นที่การเพาะปลูกข้าวส่วนใหญ่อยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุดทั้งในปีและนาปีจำนวนประมาณ 33 ล้านไร่ หรือประมาณ ร้อยละ 51 ของพื้นที่นาทั้งประเทศในปี 2553 (คณะกรรมการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา, 2553) ส่วนในปี 2557 มีพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นเป็น 37 ล้านไร่ของพื้นที่นาทั้งประเทศ 62 ล้านไร่ รองลงมาได้แก่ภาคเหนือมี 14.6 ล้านไร่ และภาคกลางมี 9 ล้านไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557) แต่ปริมาณการผลิตข้าวต่อไร่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่ำกว่าภาคกลางในสัดส่วนจำนวน 332: 611 กิโลกรัมต่อไร่หรือสัดส่วน 1: 2 สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง พื้นที่นาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นน่าน้ำฝน อาศัยธรรมชาติในการปลูกข้าว เพราะในภาคนี้มีพื้นที่นาที่อยู่ในเขตชลประทานเพียง 3.74 ล้านไร่เท่านั้นที่เหลืออาศัยน้ำฝนปลูกข้าวได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ประกอบกับพื้นที่นาส่วนใหญ่เป็นนาอนผลิตต่อไร่ต่ำ (คณะกรรมการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา, 2553) แต่เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญให้เป็นแหล่งบริโภคของโลก โดยเฉพาะเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพเป็นที่นิยมไปทั่วโลกซึ่งมีความเหนียวนุ่มกลิ่นหอมที่เป็นเอกลักษณ์ส่งขายมีชื่อเสียงระดับโลกเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศเป็นอย่างมาก (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2556)

อีสานใต้เป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่สำคัญเช่นกัน โดยรวมเขตพื้นที่ 5 จังหวัดด้วยกัน คือนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีประชากร 8,526,992 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกข้าวได้ปีละครั้งเนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ชลประทาน ประกอบกับสภาพดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป ภาวะฝนแล้ง ภัยธรรมชาติ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2556) ชาวนาปัจจุบันส่วนใหญ่จ้างแรงงานในการทำนาทุกขั้นตอน ตั้งแต่ไถนา หว่านข้าว ดำนาและเก็บเกี่ยวผลผลิต (โอทาศรี, 2554) ทำให้ต้นทุนผลิตข้าวสูง 9,763 บาท/ตัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2556; พิศาลวานิช, 2558) ส่งผลให้การผลิตข้าวไม่คุ้มทุน ทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น วิธีการดำรงชีวิตของประชากรในหมู่บ้านอีสานใต้ในปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรที่เรียบง่ายและสงบร่มเย็นดังเช่นในอดีต ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดหารายได้มาจุนเจือครอบครัว จัดสรรแรงงานในครัวเรือนไปหารายได้จากภาคนอกเกษตร จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน จากการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2556) จากการที่รัฐบาลได้เร่งการพัฒนาแบบทุนนิยมมุ่งส่งเสริมการผลิตเพื่อเชิงพาณิชย์ที่ต้องการผลผลิตจำนวนมาก ๆ โดยให้การสนับสนุนสินเชื่อให้กับชาวนาหากไม่มีทุนในการทำนาโดยสามารถนำโฉนดที่ดินไปฝาก (จำนอง) ไว้กับธนาคารของรัฐ (ธ.ก.ส.) เพื่อที่นำเงินมาลงทุนต่อไปแต่ก็ต้องจ่ายดอกเบี้ยแม้นโยบายลักษณะนี้ในด้านนี้จะดูดี แต่อีกด้านหนึ่งกลับเป็นการเพิ่มภาระหนี้สินให้กับชาวนาไทย บางรายไม่มีเงินพอจ่ายค่าดอกเบี้ยจนต้องให้

ธนาการยัตติที่ดินทำกินของตนไป (พานเหล็ก, 2551) มีหนี้สินพอกพูนจากการทำนาขาดทุนจนที่ดินหลุดกรรมสิทธิ์ตกเป็นของนายทุนที่ให้กู้ยืม (ชูชาติ, 2554) นอกจากนี้ภาวะปัญหาจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เพิ่มขึ้นทุกวันไม่ว่าจะเป็นฝนทิ้งช่วง แห้งแล้งน้ำท่วมแมลงศัตรูพืชระบาดอีกทั้งพันธุ์ข้าวที่ชาวนาใช้ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรเก็บไว้ในฤดูที่ผ่านมามีคุณภาพต่ำลง คุณภาพ (พานเหล็ก, 2551) ทำให้ได้ผลผลิตไม่ดีหรือไม่ได้เลย จึงเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้ชาวนาต้องอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อทำงานเพราะการทำนาไม่ได้ผลผลิตท่ามกลางปัญหาและความผันผวนของการทำการเกษตรแผนใหม่กระบวนการที่นำไปสู่การปรับตัวของเกษตรกรเข้าสู่เกษตรกรรมทางเลือกได้ก่อตัวและมีกำลังเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและระบบเกษตรในปัจจุบัน ทำให้ชาวนาต้องปรับตัวเพื่อหารายได้สู่ครัวเรือนและความอยู่รอด โดยทำงานนอกภาคการเกษตร ทำการเกษตรอื่นหรือไปทำอาชีพอื่น ส่งผลให้อาชีพชาวนาเริ่มลดลง ทำนาเอาเสร็จ ฝืนนาถูกทิ้งร้างหรือชาวนาต้องทิ้งนา

จากสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นกับอาชีพการทำนาของชาวนาไทย ที่ต้องรองรับความเสี่ยงและเผชิญกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำซาก ไม่ว่าจะเป็นภาวะฝนแล้งขาดน้ำ น้ำท่วมหรือภัยธรรมชาติ การใช้เคมีเข้มข้นและดินเสื่อมสภาพ ส่งผลให้ชาวนามีภาระหนี้สินพอกพูนเพิ่มขึ้นและชาวนาต้องทิ้งนา หรือเปลี่ยนวิถีการผลิต ดังนั้นจะอย่างไรให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น รวมทั้งไทยจะกอบกู้การเป็นแหล่งผลิตข้าวให้กับคนในประเทศและส่งออกอย่างไร เพื่อหารายได้เข้าประเทศมาพัฒนาสังคม เศรษฐกิจให้กับชาติ ในขณะที่ชาวนายังมีทุน

ทรัพย์คือผืนดิน ฝืนนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย จึงเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาสนใจถึงความสำคัญของอาชีพชาวนาไทย สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวนาในระดับพื้นที่อีสานใต้ มีปัจจัยเงื่อนไขและแนวทางใดบ้างที่จะพัฒนาศักยภาพให้กับชาวนาได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หากแนวโน้มมีการทำนาลดลงเนื่องจากสาเหตุและผลกระทบทั้งปัจจัยภายในและภายนอกเหล่านี้ อาจส่งผลให้ชาวนาละทิ้งอาชีพทำนา ชาวนาขายที่นาทิ้ง คนรุ่นหลังไม่สนใจอาชีพชาวนา หรือไม่มีลูกหลานสืบทอดอาชีพทำนาของบรรพบุรุษหรือภูมิปัญญาที่เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อคนในสังคมไทยต่อไป เมืองไทยอาจต้องเผชิญความเสี่ยงกับปัญหาความไม่มั่นคงด้านอาหาร และความไม่มั่นคงด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงความไม่มั่นคงของประเทศชาติในที่สุด ดังนั้นการทำความเข้าใจสภาพปัญหาชาวนาและปัจจัยหรือเงื่อนไขเหล่านี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการส่งเสริมพัฒนาและวางระบบสนับสนุนที่เหมาะสม การพัฒนาศักยภาพชาวนาเพื่อให้ชาวนามีรายได้มั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีที่นาเป็นของตนเอง เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำหรือช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมที่จะส่งผลให้สังคมประเทศไทยสันติสุขและมีความมั่นคงแห่งชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาชาวนาไทยเขตพื้นที่อีสานใต้
2. เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาศักยภาพชาวนาเขตพื้นที่อีสานใต้สู่คุณภาพชีวิตที่มั่นคง

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัย เป็นชาวนาปราชาญ์ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่เกษตรในเขตพื้นที่อีสานใต้ ใน 5 จังหวัดของประเทศไทย ได้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และ นครราชสีมา

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ สำหรับการวิจัย เป็นตัวแทนของปราชาญ์เจ้าหน้าที่เกษตร และชาวนาไทยที่อาศัยและมีอาชีพทำนาอยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้ของ 5 จังหวัดเลือกมาจังหวัดละ 5 คน รวมจำนวน 25 คน จำแนกเป็น จังหวัดละ 5 คน คือ ชาวนา 2 คน ปราชาญ์ 2 คน และเจ้าหน้าที่เกษตร 1 คน โดยผู้ศึกษาได้กำหนดหลักเกณฑ์คุณสมบัติกลุ่มตัวอย่าง คือ มีประสบการณ์ทำนา ยินดีเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ ส่วนการสนทนากลุ่มมีผู้ทรงคุณวุฒิและชาวนาจำนวน 17 ท่าน เพื่อวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยผ่านผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ ลงพื้นที่สัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มีการบันทึกภาพ และสนทนากลุ่ม (Focus group)

นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นการวิจัย แล้วนำเสนอแนวทางการเพิ่มศักยภาพชาวนาจำนวนใต้ต่อผู้ทรงคุณวุฒิและชาวนาจำนวน 17 ท่าน เพื่อวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะแล้วสรุปผลแนวทางเพื่อเป็นข้อเสนอของงานวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูล

1 เก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาสภาพปัญหา และข้อเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพชาวนาจำนวนใต้ โดยผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ปราชาญ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่น เจ้าหน้าที่เกษตร และตัวแทนชาวนาไทยในพื้นที่ศึกษา 5 จังหวัด จำนวน 25 คน แล้วนำข้อมูลมาสังเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น

2 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเคราะห์เอกสารมาประกอบในการจัดทำร่างแนวทางการพัฒนาศักยภาพชาวนาจำนวนใต้ โดยผู้วิจัยได้นำหลักแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการ หรือ 6 M's (Man: คน, Money: เงิน, Material: วัสดุดิบ, Management: การจัดการ, Machine: เครื่องจักรกล, Market: การตลาด) มาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำร่างแนวทางในการเพิ่มศักยภาพชาวนา ซึ่งการจัดการเป็นเรื่องของการผสมผสานหรือบูรณาการทรัพยากร จึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการที่สำคัญมาเป็นกรอบแนวคิด แล้วนำเสนอแนวทางการเพิ่มศักยภาพชาวนาจำนวนใต้ต่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนชาวนา

3 ตรวจสอบและยืนยันความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาศักยภาพชาวนาจำนวนใต้ โดยการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้แทนชาวนา จำนวน 17 คน

4 ปรับปรุงข้อมูลสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาศักยภาพชาวนาจำนวนใต้ตามข้อเสนอแนะ/ข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้แทนชาวนา ให้เป็นฉบับที่สมบูรณ์เพื่อจัดทำรายงานผลการวิจัยต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาการทำนาในเขตอีสานใต้ ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาชาวนาไทย จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ ชาวนา และเจ้าหน้าที่เกษตร ในเขตพื้นที่อีสานใต้ จำนวน 25 ท่าน พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาชาวนาไทย อีสานใต้ในมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นที่สอดคล้องกันและให้ลำดับความสำคัญต่างกัน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการใช้ความถี่ระดับสูงนำมาสรุป เพื่อให้เห็นความสำคัญโดยกำหนดความคิดเห็นตั้งแต่ 18 คนขึ้นไปถือเป็นประเด็นสำคัญ เรียงลำดับได้ดังนี้ (1) ขาดแคลนแหล่งน้ำ ระบบชลประทาน (2) ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ทำให้ผลผลิตตกต่ำ ชาวนายากจน, มีหนี้สิน, ไม่มีเงินทุน (3) ต้นทุนการผลิตข้าวสูง (4) ไม่มีลูกหลานสืบสานอาชีพชาวนา (5) ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดี (6) ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง (7) เกษตรกรอายุมาก (8) ชาวนาไม่พึ่งตนเอง จ้างแรงงานแทน (9) ราคาข้าวไม่แน่นอน (10) การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย (11) ชาวนาขาดการแสวงหาความรู้และองค์ความรู้ (12) ปัญหาแมลงศัตรูพืชและโรคระบาด (13) ภัยธรรมชาติเช่นภัยแล้ง น้ำท่วม (14) ขาดกลุ่มหรือเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (15) นโยบายรัฐไม่แน่นอน ขาดความต่อเนื่อง

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถจัดกลุ่มประเภทสภาพปัญหาชาวนาอีสานใต้ และเสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพชาวนาอีสานใต้ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและตัวแทนชาวนา ในการสนทนากลุ่ม (Focus group) ช่วยกันวิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะ แยกเป็นประเด็นสำคัญของสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาศักยภาพชาวนา ได้ดังนี้

- (1) ปัญหาปัจจัยการผลิต ได้แก่ ขาดแคลนแหล่งน้ำ ระบบชลประทาน สภาพดินแห้งแล้งขาดความอุดมสมบูรณ์ ต้นทุนการผลิตข้าวสูง ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ ค่าแรงงานแพง ไม่มีที่ดินทำกิน ถือครองที่น้าน้อย
- (2) ปัญหาภายใน ได้แก่ ชาวนายากจน มีหนี้สิน ไม่มีเงินทุน ไม่มีลูกหลานสืบสานอาชีพชาวนา เกษตรกรมีอายุมาก สุขภาพไม่แข็งแรง ชาวนาไม่พึ่งตนเองจ้างแรงงานแทน ขาดการแสวงหาความรู้และองค์ความรู้
- (3) ปัญหาภายนอก ได้แก่ ราคาข้าวไม่แน่นอน การเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ขาดตลาดรองรับผลผลิต สารพิษตกค้าง ค่าครองชีพสูง ขาดกลุ่มหรือเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- (4) ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ ภัยแล้ง น้ำท่วม แมลงศัตรูพืช และโรคระบาด
- (5) นโยบายรัฐ ได้แก่ นโยบายรัฐไม่แน่นอน ขาดความต่อเนื่อง นโยบายรัฐโอบอ้อม ขาดการส่งเสริมกำกับติดตาม บุคลากรไม่เพียงพอ และการแทรกแซงทางการเมือง

2. แนวทางการเพิ่มศักยภาพชาวนาอีสานใต้เพื่อคุณภาพชีวิตที่มั่นคง
แนวทางในการเพิ่มศักยภาพชาวนาอีสานใต้เพื่อคุณภาพชีวิตที่มั่นคง มี 8 ประเด็นสำคัญ

- (1) การจัดการความรู้ (ดิน น้ำ จัดสรรพื้นที่เพาะปลูก คัดเลือกชนิดพืชปลูกและเลี้ยงสัตว์)
- (2) พลังร่วมของปราชญ์และท้องถิ่น
- (3) รวมกลุ่มการผลิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- (4) นำรากเหง้าเอกลักษณ์วิถีดั้งเดิมมาสร้างมูลค่าเพิ่ม
- (5) ให้เป็นอาชีพที่ต้องอนุรักษ์

- (6) การพัฒนาพันธุ์ข้าว
- (7) ตลาดการเกษตร
- (8) การออมและการจัดการทุน โดยพิจารณาแนวทางการจัดการแต่ละประเด็น ดังนี้
 - (1) การจัดการความรู้ (ดิน น้ำ จัดสรรพื้นที่เพาะปลูก คัดเลือกชนิดพืชปลูกและเลี้ยงสัตว์) เป็นพื้นฐานสำคัญของการเกษตร เนื่องด้วยสภาพพื้นที่และโครงสร้างดินในแต่ละพื้นที่ อีสานใต้แตกต่างกัน พื้นที่ส่วนใหญ่แห้งแล้ง เป็นพื้นที่ดอน ดินเป็นดินร่วนปนทราย บางพื้นที่เป็นดินเค็ม ดินกรวด ดินเสื่อมสภาพ ขาดธาตุอินทรีย์ เป็นต้น ขาดแคลนแหล่งน้ำ พื้นที่เพาะปลูกที่อยู่ในเขตชลประทานมีน้อย ทำให้มีปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการเพาะปลูก ดังนั้นแนวทางการจัดการน้ำและปรับปรุงบำรุงดิน โดยใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปลูกพืชตระกูลถั่วหรือพืชหมุนเวียน ใช้ฟางหรือเศษหญ้าคลุมดิน รวมทั้งการปรับระดับดินให้เสมอเพื่อน้ำกระจายทั่วพื้นที่ เนื่องจากขาดแหล่งน้ำเกษตรกรจึงต้องมีการขุดสระเพื่อเก็บกักน้ำ เจาะบาดาล ทำคลองส่งน้ำกระจายทั่วพื้นที่ ทั้งนี้ต้องจัดสรรพื้นที่เพาะปลูกพืชให้เหมาะสมในแต่ละส่วนโดยวางแผนการปลูกพืชหลากหลายผสมผสานเพื่อบริโภคหรือขายเป็นรายได้เพิ่ม แบ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าว และปลูกพืชชนิดอื่นๆ ได้แก่ พืชไร่ ไม้ผล พืชผักสวนครัว สมุนไพร และไม้ใช้สอย รวมทั้งปลูกไม้ยืนต้นเพื่อสร้างระบบนิเวศ การเพาะเห็ดและเลี้ยงสัตว์ เช่น วัวควาย หมู ไก่ ปลา และกบ เพื่อเป็นอาหารและลดรายจ่าย นำมูลสัตว์มาทำปุ๋ยเพื่อลดต้นทุนการผลิต ดังนั้นแนวทางที่จะช่วยลดความเสี่ยงที่ชาวนาต้องเผชิญปัญหาข้าชากและเพื่อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพ ชาวนาจึงต้องมีความรู้ เสาะแสวงหาความรู้ เรียนรู้และจัดการกับความรู้อย่าง

วิธีการจัดการตามสภาพพื้นที่ของตนเอง โดยสามารถเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ สื่อต่าง ๆ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มได้

(2) พลังร่วมของปราชญ์และท้องถิ่น อีสานใต้มีปราชญ์หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรในแต่ละพื้นที่ที่เข้มแข็ง และมีเครือข่ายปราชญ์ รวมทั้งศูนย์เรียนรู้หลายพื้นที่ มีทั้งเกิดขึ้นเองและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ดังเช่น จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ นายจันทร์ที ประทุมภา นายอำนาจ หมายยอดกลาง นายโชคดี ปรโลกันนท์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ นายผาย สร้อยสระกลาง นายคำเตื่อง ภาสี นายสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ นายไพรัตน์ ชื่นศรี จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ นายเชียง ไทยดี จ.ส.อ. วิชาพร พินธุรักษ์ นายนิยม จิตระดิษฐ์ นายอภิวัฒน์ ชาวสวน จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ นายสมาน พันธุ์โล นายเฉลียว จันครา นายเชิดชัย จิณะแสน จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ นางเกศแก้ว เข้มเพชร นายทวีประสานพันธ์ ส่วนศูนย์เรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มโอโต้้น้อย (พ่อผาย) ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง-บุรพา (นายจันทิ) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านแสงจันทร์ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงสินสุวรรณ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านมะเมียง บ้านสวย ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกสุรินทร์ ศูนย์สาธิตเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น จึงถือว่าเป็นจุดแข็งที่จะนำพลังร่วมในการขับเคลื่อนโดยปราชญ์เพื่อเป็นต้นแบบในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยภูมิปัญญามีหลักคิด วิธีปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาให้กับชาวบ้าน/เกษตรกร ชุมชนและสังคมได้อย่างแท้จริงในระดับหนึ่ง ดังนั้นหน่วยงานรัฐ

สามารถนำปราชญ์และเครือข่าย เกษตรตำบล หน่วยงานท้องถิ่น รวมทั้งโรงเรียนให้มีกิจกรรม ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน กำหนดให้ จังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการบริหารจัดการสินค้า ข้าว ซึ่งจะทำให้ชาวนาได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง และในเวทีสนทนากลุ่มได้เพิ่มเติม แนวคิดทำ เกษตรตำบล ปราชญ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อไปให้คำแนะนำปรึกษา ทั้งปลูกพืช บำรุงดิน ทำแหล่งน้ำ เลี้ยงปลา และ เลี้ยงสัตว์ การผลิต การเก็บเกี่ยว การแปรรูป การตลาด แบบครบวงจรให้กับชาวนาและ เกษตรกรในพื้นที่

(3) รวมกลุ่มการผลิตตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง จากสภาพปัญหาพบว่า ชาวนาอีสานใต้มีการรวมกลุ่มในแต่ละพื้นที่ แต่ ละหมู่บ้าน/ชุมชน แต่เป็นการรวมกลุ่มแบบ หลวม ๆ ขาดความจริงจังและต่อเนื่อง ไม่ว่าจะ เป็น ศูนย์ผลิตข้าว ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ ข้าว ศูนย์ข้าวชุมชน หรือกลุ่มเกษตรกร การ แก้ปัญหาโดยใช้หลักการสหกรณ์ร่วมกับภูมิ ปัญญา เช่น หลักการแบ่งปัน การจัดการข้าว แบบชาวบ้าน รวมกลุ่มสหกรณ์ช่วยเหลือแบ่งปัน กัน นำมาสู่เศรษฐกิจพอเพียง การเชื่อมโยง เครือข่ายนอกเหนือจากการดำเนินธุรกิจ ไม่ว่าจะ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ความ คิดเห็น ร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะเป็น ส่วนเสริมและสนับสนุนให้สหกรณ์และกลุ่ม เกษตรกรสามารถพัฒนาองค์กรของตนให้บรรลุ เป้าหมายได้ และเป็นไปตามหลักการสหกรณ์ที่ สำคัญข้อหนึ่ง นั่นก็คือการร่วมมือระหว่าง สหกรณ์ด้วยกัน การพัฒนาตลาดการเกษตร จะ ผ่านระบบสหกรณ์ หรือกลุ่มเกษตรกรทำให้ เกษตรกรได้รับส่วนแบ่งที่เป็นธรรม และการ

พัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง นี่คือข้อดี ที่ไม่ ต้องทำการเกษตรผ่านระบบ สอดคล้องกับการ สนทนากลุ่ม (2559) และในเวทีสนทนากลุ่มได้ เพิ่มเติม ควรส่งเสริมคนรุ่นใหม่ให้มีพลังในการ พัฒนาผลผลิต ซึ่งคนรุ่นใหม่จะมีความรู้เรื่อง เทคโนโลยีและไอที เพื่อเข้ามาช่วยในเรื่อง การตลาด การจำหน่ายสินค้าผ่านเว็บเพจ ควร ส่งเสริมให้ศูนย์ข้าวชุมชน สหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร ซึ่งมีกระจายอยู่ตามหมู่บ้าน ให้มี ความเข้มแข็งและเป็นศูนย์กลาง หรือเครือข่าย ของชาวนาระดับพื้นที่ ซึ่งมีศักยภาพตั้งแต่การ บริหารจัดการปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ข้าว ปุ๋ย สารเคมี การผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อ แลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายในชุมชน เป็นศูนย์รวม เครื่องจักรกลการเกษตร ปรับปรุงและพัฒนา ระบบจัดเก็บรักษาข้าว การขนส่งข้าว จัดตั้ง ตลาดกลางการเกษตรเพื่อกำหนดราคาข้าวกลาง เหมือนตลาดกลางผลไม้แถบภาคตะวันออก การ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้เรื่องข้าว การมีโรงสีแปรรูปข้าวเพื่อบริโภคและ จำหน่าย การสร้างมูลค่าเพิ่มโดยการแปรรูป สินค้าข้าว ตลอดจนการจัดทำบรรจุภัณฑ์และ จำหน่ายสินค้าข้าว ซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้และลด รายจ่ายอันจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการ ยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวนา และต้อง ปลูกฝังจิตสำนึกให้ชาวนารู้จักพึ่งพาตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกัน ในระบบกลุ่มด้วยปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง

(4) นำรากเหง้าเอกลักษณ์วิถีดั้งเดิมมา สร้างมูลค่าเพิ่ม ชาวนาต้องหารากเหง้าที่เป็น เอกลักษณ์วิถีดั้งเดิมเพื่อมาสร้างมูลค่าเพิ่มได้ อย่างเช่นประเทศญี่ปุ่น อีสานใต้มีวัฒนธรรมข้าว และเอกลักษณ์วิถีการผลิตข้าวในแต่ละพื้นที่ โดย ในพื้นที่นาดอนทำนาหว่าน พื้นที่นาหลุมทำนาด้า

พื้นที่ราบมีทั้งทำนาดำและนาหว่าน ส่วน วัฒนธรรมข้าวจะมีพิธีกรรมก่อนเพาะปลูก เช่น พิธีแห่นางแมว พิธีบุญข้า้อะ พิธีบุญบั้งไฟขอฝน เพื่อบวงสรวง บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือบรรพบุรุษให้ ค้ำครองป้องกันภัยอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน ให้มีความสวัสดิมงคล มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนพิธีกรรมช่วงเพาะปลูก เช่น พิธีแรกไถนา พิธี ไหว้แม่ธรณี พิธีเลี้ยงผีตาแฮก พิธีตกกล้า ทำเพื่อ บวงสรวงบนบานแก่เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บอกกล่าว ผักผีงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้าวหรือการ เพาะปลูก ขอให้การปลูกข้าวดำเนินไปได้ด้วยดี ปราศจากอันตรายต่าง ๆ พิธีกรรมเพื่อการ บำรุงรักษา เช่น พิธีไล่น้ำ พิธีปักตาเหลว พิธีสวด สังคหะ พิธีรับขวัญแม่โพสพก่อนเก็บเกี่ยว ทำ เพื่อให้ข้าวงอกงาม ปลอดภัยจากสัตว์ต่างๆ หนอนเพลี้ย พิธีกรรมเพื่อการเก็บเกี่ยวและฉลอง ผลผลิต ทำเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก เพื่อ แสดงความอ่อนน้อมกตัญญูต่อข้าว พิธีกรรมนี้จัด ขึ้นในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยว เช่น พิธีรวบข้าว พิธี แรกเกี่ยวข้าว พิธีเชิญข้าวขวัญ พิธีปลงข้าว พิธี ขนข้าวขึ้นยุ้ง พิธีตั้งลอมข้าว พิธีเปิดยุ้ง และพิธี ปิดยุ้ง ซึ่งที่กล่าวมาถือว่าเป็นวัฒนธรรมข้าวที่มี เอกลักษณ์พิธีกรรมที่แตกต่างแต่ละพื้นที่ ดังนั้น การทำนาแบบประณีต กล่าวคือดูแลใส่ใจทุก ขั้นตอนในการทำนาตั้งแต่ขั้นตอนการคัดเลือก พันธุ์ข้าว การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว จนกระทั่ง ผลผลิตเป็นข้าวออกจนถึงมือผู้บริโภค เพื่อให้ ผู้บริโภคมั่นใจในผลผลิต โดยการทำนาให้ คำนี้ถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยหรือไม่ ทำลายระบบนิเวศตามธรรมชาติ ใช้แมลง ธรรมชาติกำจัดแมลงศัตรูข้าวเหล่านี้เป็นต้น จากการพูดคุยสัมภาษณ์ ชาวนา ปราชัญ และ เจ้าหน้าที่เกษตร “อยากให้ชาวนาใช้วิถีผลิต ดั้งเดิมเพื่อความมั่นคงในชีวิต โดยทำตามรอยพ่อ

หลวง นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับ ใช้ หรืออาจจะไปศึกษาพูดคุยกับปราชัญ ชาวบ้าน เครือข่ายปราชัญ หรือชาวนาที่ประสบ ความสำเร็จ มาเป็นต้นแบบ โดยอาจจะเปิดที่ นาที่สวนเป็นแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนเกษตรกร หรือพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อพัฒนาข้าวและ ชาวนา สร้างความเป็น Smart Farmer ปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตข้าวคุณภาพ ด้วยการใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสม ลดต้นทุนการผลิต สร้าง สมดุลธรรมชาติ รวมถึงการพัฒนาห่วงโซ่ของ ข้าวและผลิตภัณฑ์ข้าวทั้งระบบ (Value Chain) ให้เข้มแข็งขึ้น” สอดคล้องกับสนทนากลุ่ม และ ในเวทีสนทนากลุ่มได้เพิ่มเติม โดยให้ชุมชนจัดทำ เวทีเพื่อหาเอกลักษณ์ของชุมชนตนเองเพื่อเป็น การอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง เพื่อนำเสนอให้คนภายนอกได้รู้กรรมวิธีการผลิต ที่มีความละเอียดอ่อนที่สอดคล้องวิถีชีวิต ดังนั้น การนำเอาวัฒนธรรมข้าวและเอกลักษณ์วิถีการ ผลิตข้าวแบบดั้งเดิม การได้ร่วมกันฟื้นฟู วัฒนธรรมประเพณีในการทำนา มานำเสนอให้ เป็นศูนย์เรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้หรือโฮมสเตย์ให้ มีมากขึ้นและเป็นเครือข่ายกัน เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีจัดที่พัก และได้ทดลองทำ นา มีกิจกรรมเกี่ยวกับการทำนาได้ลองปฏิบัติ ก็ จะช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างรายได้เพิ่มขึ้น

(5) ให้เป็นอาชีพที่ต้องอนุรักษ์ไว้ ปัจจุบันชาวนาเริ่มลดลง หรือเปลี่ยนไปทำอาชีพ อื่น หรือเร่งรีบทำนาเพื่อไปรับจ้างอย่างอื่น ไม่มีผู้ สืบทอดอาชีพเพราะส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือ ในเขตอีสานใต้ปัจจุบันชาวนาส่วนใหญ่ทำนา หว่านเนื่องจากใช้เวลาสั้น ลดแรงงานและค่าแรง ที่แพง เมื่อเสร็จจากทำนาบางส่วนก็อยู่รับจ้างใน พื้นที่ มีส่วนน้อยที่เข้มแข็งสร้างรายได้ตลอดทั้งปี ในกลุ่มนี้จะมีเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ไร่นา

สวนผสม เกษตรผสมผสานหรือเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงบ้านสระคุณ ต.โคกท่าม อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ ศูนย์เศรษฐกิจชุมชนบ้านละทาย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เกษตรอินทรีย์ชุมชนบ้านเกาะ อำเภอสรีมวงค์ จังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์บ้านหนองมั่ง ต.โนนกลาง อ.ลำโรง จ.อุบลราชธานี เป็นต้น มีบางส่วนก็เข้ามาในเมืองใหญ่เพื่อหารายได้เพิ่มหรือหาเงินใช้หนี้ แต่หาเงินได้ก็ต้องกินต้องใช้ ทำให้เป็นหนี้สะสมพอกพูน บางรายต้องขายนาทิ้งเพื่อปลดหนี้สิน ซึ่งจะหาความมั่นคงให้กับชีวิตและอาชีพไม่ได้เลย หากในอนาคตชาวนาเลิกทำนาเนื่องจากสภาพปัญหาทั้งจากภายในและภายนอก ชาวนาอายุมาก ชาตผู้สืบทอดอาชีพชาวนา มีปัจจัยเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและทำแล้วมีแต่หนี้สินเพิ่มขึ้น ข้าวขายไม่ได้ราคา เป็นต้น อาจทำให้คนไทยต้องซื้อข้าวจากต่างประเทศมาบริโภคภายในประเทศถึงแม้จะมีราคาสูงก็ตาม เนื่องจากเราผลิตข้าวได้น้อยกว่าปริมาณความต้องการบริโภค และที่สำคัญข้าวเป็นพืชอาหารหลักของคนไทย ขณะเดียวกันการเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นวิถีชีวิตของคนชนบทไทย ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง จึงเป็นที่ตระหนักว่าการพัฒนาต้องทำไปพร้อม ๆ กันทั้งภาคชนบทและภาคเมือง และต้องพัฒนาที่คนก่อนพัฒนาอย่างอื่นโดยพัฒนาความรู้และองค์ความรู้ชาวนา รัฐควรสนับสนุนส่งเสริมและอนุรักษ์อาชีพชาวนาไทย ให้ดำรงวิถี/เอกลักษณ์ดั้งเดิมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ทำอย่างไรให้ภูมิปัญญาแปลงเป็นเงิน กระทั่งไร่ปลายนา การใช้ควายไถนาควบคู่ไปกับเทคโนโลยี การเพาะปลูกแบบผสมผสานเป็นรายได้ ยกย่องและให้เกียรติชาวนาในฐานะ

กระดูกสันหลังของชาติที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างอาหารให้คนไทยและครัวโลก ดังนั้นหากอาชีพชาวนาได้รับการอนุรักษ์ไว้ เมืองไทยจะมีข้าวปลาคูมสมบูรณ์ จึงจะเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่มุ่งให้ชาวไทยดำรงชีวิตโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ผาย สร้อยสระกลาง, ณรงค์ อะพรรัมย์, อภิวัฒน์ ชาวสวน, จันที ประทุมภา, เสวย จานิกกรณ์, สมาน พันธุ์วิไล, สมาน ประดับทอง, ไพบูลย์ ชารัมย์: สัมภาษณ์, 2557 และ 2558) สอดคล้องกับสนทนากลุ่ม (2559) ดังนั้นจึงต้องส่งเสริมและอนุรักษ์อาชีพชาวนาเพื่อให้ไทยเรามีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ และเป็นครัวโลกสร้างรายได้ให้กับคนไทย ทำให้ชาวนาเกิดความมั่นคงในชีวิตและอาชีพ ทำให้ชาวนาเกิดความมั่นใจและภาคภูมิใจในอาชีพชาวนา มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถเป็นชาวนาได้อย่างมีศักดิ์ศรี

(6) การพัฒนาพันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวที่ดีจะให้ผลผลิตสูง และมีคุณภาพดีกว่าพันธุ์ข้าวที่ไม่ดี และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า พันธุ์ข้าวที่ดีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำนา สำหรับการเกษตรแผนใหม่ ซึ่งการเกษตรแผนใหม่ มีจุดประสงค์ที่จะปลูกพืชที่ตลาดต้องการ ให้ได้ผลผลิตสูง และทำรายได้ที่คุ้มค่าให้กับเกษตรกรผู้ปลูก แต่ปัจจุบันพบว่า ชาวนาไม่เก็บพันธุ์ข้าว (บางรายต้องขายข้าวทั้งหมดเพื่อใช้หนี้) มีข้าวอื่นปนไม่คัดพันธุ์ข้าว ใช้พันธุ์ข้าวหลายปีไม่เปลี่ยน ใช้พันธุ์ข้างค่างปี ส่งผลให้ข้าวได้ผลผลิตไม่ดี มีพันธุ์อื่นปลอมปน ทำให้ขายไม่ได้ราคา ศูนย์ข้าวชุมชนบางแห่งยังไม่เข้มแข็ง ศูนย์พัฒนาพันธุ์ข้าว/ศูนย์วิจัยข้าว/ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวที่จัดตั้งยังมีผลงานน้อย ขยายผลได้น้อย ทั้งนี้ปัจจุบันวิถีใหม่คนนิยมทานข้าวเพื่อสุขภาพ ดังนั้นจึงควร

ปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์ข้าวสมัยใหม่ เพื่อให้ตอบสนองต่อระบบการตลาด หรือตรงกับความต้องการของผู้บริโภค หาพันธุ์ข้าวที่คุณประโยชน์เป็นข้าวเพื่อสุขภาพที่สามารถขายได้ราคาสูงมาปลูก เช่น ข้าวหอมมะลิแดง ข้าวไรท์เบอร์รี่ ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดสุรินทร์ ข้าวหอมอุบล จ.อุบลราชธานี ข้าวฮางภูเขาไฟ-ข้าวหอมมะลิภูเขาไฟ บ้านหนองบัวราย ต.จระเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ เป็นต้น งานปรับปรุงพันธุ์ข้าวในปัจจุบัน อาทิ สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้ดำเนินงาน การวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าว จะเน้นการส่งเสริมนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ในการผลิต มีการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตได้มากขึ้น เพื่อนำมาต่อยอดการเป็นชาวนารุ่นใหม่ (Modern Farmer) รวมทั้งการพัฒนาระบบการประกันภัยข้าวและพืชผลการเกษตร ผ่านการจัดตั้งกองทุน เพื่อพัฒนาข้าวและชาวนาไทย เพื่อใช้ในการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวรวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการข้าว (Rice Board) โดยมีผู้แทนของคนในวงการข้าว เช่น ชาวนา โรงสี ผู้ส่งออก เป็นกรรมการ ร่วมกับข้าราชการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดทำแผนแม่บทข้าวและชาวนาไทยด้วย ซึ่งจะเป็นแผนแม่บทแรกที่เกี่ยวข้องกับวงการข้าวทั้งหมดได้เป็นตัวแทนในการจัดทำแผน และมีการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรใช้พันธุ์ข้าว และเมล็ดพันธุ์ที่ดี จากการพูดคุยกับชาวนา หากรัฐได้เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจังและต่อเนื่องในการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าว เพื่อให้มีข้าวคุณภาพดี และช่วยคัดกรองข้าวพันธุ์ดี ส่งเสริมการปลูก ถ้าชาวนาพึ่งตัวเองได้แล้วรัฐบาลก็ไม่ต้องเอาเงินจำนวนมากมาอุดหนุนเหมือนที่ผ่านมา สอดคล้องกับ

สนทนากลุ่ม และในเวทีสนทนากลุ่มได้เพิ่มเติมว่า ทั้งนี้ควรอนุรักษ์พันธุ์ข้าวที่มีเอกลักษณ์ในแต่ละพื้นที่เพื่อให้มีความโดดเด่น และสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค จัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวให้เกิดขึ้นในพื้นที่

(7) ตลาดการเกษตร ด้วยราคาข้าวในตลาดไม่มีความแน่นอนในบางปีราคาข้าวเพิ่มขึ้นแต่ปีถัดมากลับลดราคาลง ด้านการตลาดข้าวไทย รัฐบาลต้องส่งเสริมกลไกการตลาดเสรี ไม่มีการแทรกแซงหรือเข้ามาอุดหนุนราคา นอกจากนี้ยังจะมีการปรับปรุงตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย และต้องแก้ไขกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคในระบบการตลาดข้าวด้วย พิจารณาปรับราคาข้าวเปลือกอย่างเหมาะสม ควรให้อยู่ได้กันทั้งระบบตั้งแต่เกษตรกร ผู้รับซื้อข้าวเปลือก โรงสีข้าว ผู้ขายข้าวสาร และผู้ส่งออก “จากการพูดคุยกับชาวนาส่วนใหญ่บอกว่า ขอให้ข้าวปลอดจากการเมืองตลอดไปเพราะทุกรัฐบาลที่ผ่านมามักจะเอาข้าวมาเป็นข้ออ้างในการใช้เงิน ทำให้ชาวนาบางส่วนรอคอยความช่วยเหลืออย่างเดียว ขณะที่อีกบางส่วน อยากรได้เงินมาก ๆ ก็เร่งเพาะปลูก ทำให้ได้ข้าวคุณภาพต่ำสอดคล้องกับสนทนากลุ่ม และในเวทีสนทนากลุ่มได้เพิ่มเติมว่า ด้านการผลิตข้าว ต้องกำหนดเขตส่งเสริมการผลิตข้าว (โซนนิ่ง) ทั้งเพื่อการค้าและบริโภค ตามกลุ่มพันธุ์ข้าว รวมทั้งข้าวตลาด เช่น ข้าวอินทรีย์ ข้าวจีเอพี ข้าวจีเอ และข้าวลักษณะพิเศษ พร้อมสร้างตลาดรองรับควบคู่กันไป นอกจากนี้ ควรมีการตลาดการเกษตร กลุ่มเกษตรกรสามารถตั้งราคาผลผลิตเองได้ มีราคากลาง อีกแนวทางหนึ่ง การรวมกลุ่มกันเพื่อหาตลาดหรือช่องทางจำหน่ายและแปรรูปผลผลิต เช่น ทำเส้นหมี่ เส้นก๋วยเตี๋ยว เส้นกวยจั๊บ มีการทำผลิตภัณฑ์อาหาร

เสริม เครื่องสำอาง เช่น แป้งทาหน้า ครีมบำรุงหน้า ครีมล้างหน้า ให้ลูกหลานคนรุ่นใหม่ (Young Farmer) ที่มีความรู้ด้านไอทีหรือเทคโนโลยีมาสร้างเว็บเพจ เฟซบุ๊กส์ สื่อสังคมออนไลน์ ในการจำหน่ายสินค้า หรือหน่วยงานอาจเข้ามาช่วยเหลือช่องทางการจำหน่ายโดยใช้ไอที นอกจากนี้ควรปฏิรูประบบประกันสุขภาพเกษตรกรและสหกรณ์ให้มีการทำงานทั้งระดับชุมชน ตำบล จังหวัดและในประเทศต่างประเทศ เร่งหาตลาดใหม่ เพื่อส่งเสริมการตลาด ช่องทางจำหน่ายผลผลิต/สินค้า ส่งเสริมชาวนาให้ตรงกับสภาพปัญหาแต่ละพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาในระดับฐานราก ระดับประเทศจึงจะสอดคล้องนำประเทศไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 จะได้ไม่เสียเปรียบต่างประเทศ ดังนั้นการส่งออก การจัดการตลาด เป็นขั้นตอนที่สำคัญกว่า การห้ามชาวนาปลูกข้าว การผลิตข้าวขึ้นอยู่กับการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อลดต้นทุนและทำให้ได้ปริมาณและคุณภาพเพิ่มขึ้น

(8) การออมและการจัดการทุน ชาวนามีหลายระดับ ตั้งแต่ชาวนาที่ต้องเช่าที่นาคนอื่น ทำกินจนกระทั่งคนที่มีนามาก แต่โดยส่วนใหญ่ชาวนาแถบอีสานใต้จะมีที่นาได้รับจากมรดกตกทอดจากปู่ย่าตายาย ถือเป็นทุนทรัพย์สำคัญสำหรับเลี้ยงชีพชาวนาทั้งครอบครัว หากคนมีที่นาน้อยก็ต้องประหยัดอดออม ทำนาเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต และต้องสร้างที่ดินให้มีราคา โดยการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อเพิ่มรายได้ ดังนั้นการวางแผนจัดการพื้นที่นาหรือที่ดินของชาวนาจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับเงินทุนที่จะต้องใช้ทำนาหรือปลูกพืช ควรมีการส่งเสริมครัวเรือนให้ประกอบอาชีพเสริม เช่น ปลูกผัก ผลไม้ เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ ควรมีการรวมกลุ่มมีการส่งเสริมให้มี

การออมเงินเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในหมู่บ้านและนำเงินไปสนับสนุนในการทำอาชีพเสริม สิ่งสำคัญต้องให้มีการจัดทำบัญชีรับ – จ่ายครัวเรือนเพื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และเพิ่มการออมเพื่อนำมาเป็นทุนสำหรับทำนาในปีต่อปี หากปีใดเกิดฝนฟ้าไม่ตกตามฤดูกาล มีภัยธรรมชาติ ชาวนาสามารถนำเงินทุนที่มีมาใช้จ่ายได้ และไว้สำหรับทำนาในปีต่อไปได้ ดังนั้นการชาวนาสามารถยกระดับความคิดในการจัดการนาได้ รวมไปถึงการจัดการออมเพื่อการจัดการทุน เพื่อยกระดับศักยภาพชาวนาได้ ซึ่งมีให้เห็นได้อย่างเช่น ประชาชนชาวบ้านหลายท่านในอีสานใต้ เช่น พ่อผาย สร้อยสระกลาง, คุณณรงค์ อะพรรัมย์, คุณอภิวัฒน์ ชาวสวน, พ่อจันทิ ประทุมภา, พ่อเสวย จานิกกรณ์, และพ่อสมาน พันธุ์วิไล เป็นตัวอย่างที่ดี ต้นแบบที่น่าชื่นชม จาก การพูดคุยกับชาวนาส่วนใหญ่บอกว่า สอดคล้องกับผลศึกษาข้างต้น ชาวนาต้องประหยัดอดออม ต้องมีเงินทุนสำรองไว้ในยามฉุกเฉิน เช่น ทำนาไม่ได้ผลผลิต ฝนแล้ง น้ำท่วม ภัยธรรมชาติ เป็นต้น ควรมีการรวมกลุ่มมีการส่งเสริมให้มีการออมเงินเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในหมู่บ้านและนำเงินไปสนับสนุนในการทำอาชีพเสริมต่าง ๆ ให้แก่หมู่บ้าน หรือส่งเสริมอาชีพในครัวเรือน กลุ่มที่มีความเข้มแข็ง เช่น กลุ่มสตรีทอผ้าไหม กลุ่มปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ กลุ่มทำน้ำพริก การปลูกผักในครัวเรือน/จำหน่าย ซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และเพิ่มการออมได้ การทำนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อนดังนั้นวิธีการจัดการทุนในการบริหารจัดการทำนาของชาวนาในปัจจุบันต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ จึงจะอยู่รอดได้ สอดคล้องกับสนทนากลุ่ม และในเวทีสนทนากลุ่มได้เพิ่มเติมว่า ควรมีกองทุนข้าวและชาวนาแห่งชาติ เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือ

ชาวนาด้านราคา ปัจจัยการผลิต การวิจัยและพัฒนาข้าว ตลอดจนสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงในอาชีพการทำนาที่เมื่อยามชราภาพ ทูพพลภาพ จะมีเงินเลี้ยงชีพ, แรงรัดและปรับปรุงโครงการประกันภัยข้าว เพื่อประกันความเสี่ยงให้แก่ชาวนาในยามเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ อีกแนวทางหนึ่งต้องการสนับสนุนในด้านสินเชื่อ เงินทุนหมุนเวียน ปลอดภัยเบี้ย หรืออัตราดอกเบี้ยต่ำ ตลอดจนสนับสนุนปัจจัยการผลิต และเครื่องมืออุปกรณ์ในการผลิตข้าวที่ได้คุณภาพและมาตรฐานในราคาที่เป็นธรรม

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาชาวนาไทยเขตพื้นที่อีสานใต้ พบปัญหาสำคัญ ดังนี้

(1) ปัญหาปัจจัยการผลิต ได้แก่ ขาดแคลนแหล่งน้ำระบบชลประทาน สภาพดินแห้งแล้ง ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์คุณภาพ ต้นทุนการผลิตสูง ค่าแรงงานแพง ไม่มีที่ดินทำกิน ถือครองที่นายน้อย

(2) ปัญหาภายใน ได้แก่ ชาวนายากจนมีหนี้สิน ไม่มีเงินทุน ชาวนามีอายุมาก สุขภาพไม่แข็งแรง ขาดความรู้และประสบการณ์ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพ เกษตรกรไม่พึ่งตนเอง

(3) ปัญหาภายนอก ได้แก่ ราคาข้าวไม่แน่นอน การเอาไรต์เอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ผลผลิตตกต่ำ ขาดตลาดรองรับผลผลิต สารพิษตกค้าง ค่าครองชีพสูง ขาดกลุ่มหรือเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

(4) ปัญหาจากธรรมชาติ ได้แก่ ภัยแล้ง น้ำท่วม แมลงศัตรูพืชโรครະบาด

(5) นโยบายรัฐ ได้แก่ นโยบายรัฐไม่แน่นอน ขาดความต่อเนื่อง นโยบายรัฐโอบอุ้ม

ขาดการส่งเสริมกำกับติดตาม บุคลากรไม่เพียงพอ และการแทรกแซงทางการเมือง พบปัญหา ฝนแล้งทำให้ข้าวขาดน้ำ ดินอุ้มน้ำไม่ดี หนองกอและเพลิงไฟระบาด ค่าแรงและค่าปุ๋ยแพง พันธุ์ข้าวซื้อมามีเมล็ดปน ราคาข้าวต่ำและถูกกดราคาความชื้น ปัญหาที่ทำให้ผลผลิตตกต่ำคือขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ที่ดี ชาวนาส่วนใหญ่ไม่ตระหนักผลดีที่ได้รับจากการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นทุกปี ชาวนามุ่งผลิตและขายสินค้าขั้นปฐมภูมิ(ขายข้าวเปลือก) พบว่าปัญหาด้านต้นทุนการผลิตและผลผลิตต่อไร่ เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อตรงต่อศักยภาพการส่งออกของข้าวไทยในตลาดอาเซียน เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตต่อไร่ของไทยกับเวียดนาม

ต้นทุนการผลิตข้าวไทยเพิ่มขึ้น เพราะการทำนาของไทยในปัจจุบันมีการใช้เครื่องจักรมาแทนแรงงานคนมากขึ้น

การขาดแคลนแหล่งน้ำ ระบบชลประทานของไทยยังมีไม่เพียงพอในพื้นที่ปลูกข้าว เมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งสำคัญ เช่น เวียดนามที่มีระบบชลประทานและใช้พันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูง ดังนั้น ประเทศไทยควรที่จะเพิ่มระบบชลประทานและเพิ่มขีดความสามารถของภาครัฐในการผลิต หรือจัดหาเมล็ดพันธุ์ดีเพื่อเป็นการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขัน

การปลูกข้าวในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันไป ตามสภาพดินฟ้าอากาศและระบบชลประทานของแต่ละพื้นที่ จึงมีการปลูกข้าวนาปี และนาปรัง โดยการปลูกข้าวในเขตชลประทานได้ผลผลิตข้าวสูงกว่าน่านอกเขตชลประทาน

จากข้อมูลการศึกษาวิจัยที่กล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์เงื่อนไขและปัญหาของการทำนาและชาวนาอีสานใต้ที่สำคัญ ได้แก่

(1) ปัญหาเรื่องน้ำ

(2) ปัญหาเรื่องดิน ด้วยสภาพดินของอีสานเป็นดินร่วนปนทราย เก็บกักน้ำไม่ได้ดี ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ดินขาดธาตุอินทรีย์ บางพื้นที่เป็นดินเค็ม หากมีน้ำก็ช่วยให้เกิดความเค็มอยู่ใต้ดินก็จะสามารถปลูกข้าวได้

(3) ปัญหาความยากจน, มีหนี้สิน, ไม่มีเงินทุน หากถึงฤดูปลูกข้าวก็ต้องกู้หนี้ยืมสินจากนายทุนหรือกู้ธนาคารเพื่อมาเพาะปลูก หากถือครองที่น้าน้อยอาจทำให้ถูกยึดที่นาเพราะมีหนี้สินล้นตัว

(4) ปัญหาต้นทุนการผลิตข้าวสูง เนื่องจากปัจจุบันค่าจ้างแรงงาน จึงหันมาใช้เครื่องจักรกลการเกษตร ซึ่งราคาค่าจ้างมีความผันผวนสูง ขึ้นตามราคาน้ำมันและค่าแรง ประกอบกับต้องการผลผลิตเพื่อขายจึงใช้สารเคมีเพื่อเร่งการผลิตและเพิ่มผลผลิต เมื่อสภาพดินเสื่อมโทรมกับปัจจัยเสี่ยงทั้งดินฟ้าอากาศ สภาพภูมิอากาศแปรปรวน เกิดแมลงศัตรูพืชโรคระบาดเพราะข้าวอ่อนแอจากการใช้สารเคมี ทำข้าวเสียหายไม่ได้ผลผลิต ทำให้ทำนาขาดทุนเนื่องจากปัจจัยเสี่ยงที่เกิดขึ้น

(5) ปัญหาคนรุ่นใหม่ไม่สนใจอาชีพชาวนา เพราะเป็นงานที่หนักและเหนื่อย ต้องทนแดดทนฝน หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน เมื่อเป็นงานลำบากและสกปรกจึงหันมาขายแรงงานนอกภาคเกษตร รับจ้างทั่วไป หรือเข้าเมืองใหญ่เพื่อหารายได้ ประกอบกับชาวนานิยมส่งให้ลูกหลาน

เรียนหนังสือ เพื่อนำคุณวุฒิไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้มากกว่าและมีรายได้ที่มั่นคงไม่ต้องเสี่ยง เช่น เป็นครู ข้าราชการ พนักงานบริษัท จึงทำให้ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพทำนา อีกทั้งคนที่ทำนาก็เป็นกลุ่มคนสูงอายุหรืออายุมาก สุขภาพไม่แข็งแรง ทำนาไม่ค่อยได้ จึงมีการขายที่นาทิ้งหรือให้คนอื่นเช่าทำนา หรือถ้าลูกหลานมาทำนาก็เป็นเร่งรีบทำ ไม่มีเวลามาดูแลแปลงนา เป็นการจ้างทำนา (5) นโยบายรัฐ ก็มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาความมั่นคงชาวนา โครงการพัฒนาของรัฐบาลความต่อเนื่อง เพราะการพัฒนาเพื่อสร้างเศรษฐกิจและสังคม การอยู่ดีกินดีของประชาชนรัฐต้องทำต่อเนื่องติดตามแก้ไขปัญหา เป็นต้น การพัฒนาและเพิ่มศักยภาพชาวนาไทยเพื่อคุณภาพชีวิตที่มั่นคง และเลี้ยงปากท้องคนในครอบครัว จึงเป็นเรื่องที่ชาวนาต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเองก่อนเป็นอันดับแรก ในการวางแผน จัดการพื้นที่ทำนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเพื่อรักษาที่ดินให้ลูกหลานได้มีที่ทำกิน เป็นทุนทรัพย์สำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่ม

ดังนั้นชาวนาและลูกหลานชาวนาจึงควรให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพชาวนาในเรื่องเกี่ยวกับ (1) การจัดการความรู้ (ดิน น้ำ จัดสรรพื้นที่เพาะปลูก คัดเลือกชนิดพืชปลูกและเลี้ยงสัตว์) (2) พลังร่วมของปราชญ์และท้องถิ่น (3) รวมกลุ่มการผลิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (4) นำรากเหง้าเอกลักษณ์วิถีดั้งเดิมมาสร้างมูลค่าเพิ่ม (5) ให้เป็นอาชีพที่ต้องอนุรักษ์ (6) การพัฒนาพันธุ์ข้าว (7) ตลาดการเกษตร และ (8) การออมและการจัดการทุน

References

- Bank of Thailand. (2556). **Isaan and Agricultural Changes**. Khon kaen: Bank of Thailand.
- Chuchart, Chaiyong. (2554). **Thai Rice Economy**. Bangkok: Agricultural Land Reform Office.
- Chiaraphan, Witthaya. (2553). **Thai Agricultural Debts**. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Committee on Agriculture and Cooperatives, Senate. (2553). **Thai Rice Opportunity and Thai Farmers Future in Global Energy and Food Crises**. Bangkok: The Secretariat of the Senate.
- Cooperative Promotion Department. (2555). **Thailand Agriculturalist Statistics** Retrieved from: http://www.cpd.go.th/cpd/cpdinter/Information_agri53.html.(18/12/2557).
- Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2556). **2556 Annual Report office of Agricultural Economy**. Bangkok: Office of Agricultural Economics.
- National Statistical Office. (2556). **2553 Annual report of on Income and Poverty Analysis**. Bangkok: National Statistical Office.
- Office of Agricultural Economics. (2555). **2555 Annual Report of on Income and Poverty Analysis**. Bangkok: Office of Agricultural Economics.
- . (2557). **2557- Midyear Resources**. Bangkok: Office of Agricultural Economics.
- Othasri, Supatcha. (2554). **Existence of Thai Farmers: A Case Study of Thai Farmers in Lopburi Province**. National Institute of Development Administration.
- Panlek Chaet. (2551). **Factors affecting rice varieties selection of farmers for cultivation in Phrae Province**. Independent Study, Chiang Mai University.
- Phisanvanit, Ath. (2558). **Thai Rice in AEC**. Bangkok: Chulalongkorn University Printing.